

Inhoud

Voorwoord – 11

Redactionele introductie – 13

Anke Savenije, Justine van Lawick en Ellen Reijmers

DEEL 1 GESCHIEDENIS

Hoofdstuk 1

Ontwikkelingen in theorie en praktijk – 25

Ellen Reijmers

Hoofdstuk 2

Geschiedenis in België en Nederland – 45

Dany Baert en Justine van Lawick

DEEL 2 SOCIALE CONTEXT

Hoofdstuk 3

Maatschappelijke ontwikkelingen – 57

Ali de Regt

Hoofdstuk 4

Cultuur – 69

Anke Savenije

Hoofdstuk 5

Gender – 85

Justine van Lawick

DEEL 3 ONDERZOEK

Hoofdstuk 6

Complexiteiten van systemisch onderzoek – 99

Ann Buysse, Jan De Mol en Lesley Verhofstadt

Hoofdstuk 7

Systeemtherapie en onderzoek, de stand van zaken – 109

Alfred Lange

Hoofdstuk 8

Procesonderzoek – 129

Gerrit Loots, Valentin Escudero, Jasmina Sermijn, Klara Jiraskova en Peter Lenaerts

Hoofdstuk 9

Protocollen – 139

Gilbert Lemmens en Hans Bom

DEEL 4 PRAKTIJKREFLECTIES

Hoofdstuk 10

Ethiek – 151

Sabine Vermeire

Hoofdstuk 11

Behandelcontext – 163

Frans Boeckhorst

Hoofdstuk 12

De therapeut – 177

Peter Rober

Hoofdstuk 13

Systemische diagnostiek – 187

Ellen Reijmers

DEEL 5 BEGRIPPEN EN METHODIEK

Hoofdstuk 14

Basisbegrippen – 203

Justine van Lawick en Anke Savenije

Hoofdstuk 15

Methoden en technieken – 223

Anke Savenije en Justine van Lawick

DEEL 6 PERSPECTIEVEN

Hoofdstuk 16

Communicatieperspectief – 259

Ellen Reijmers en Lieve Cottyn

Hoofdstuk 17

Cognitief-gedragsgericht perspectief – 273

Henk Pijnenburg

Hoofdstuk 18
Structureel perspectief – 283
Elleke Berkvens en Mariëtte Robbe

Hoofdstuk 19
Gezinsontwikkelingsperspectief – 295
Jean-Marie Govaerts en Greet Splingaer

Hoofdstuk 20
Narratief perspectief – 309
Frank Habekotté en Ellen Reijmers

Hoofdstuk 21
Oplossingsgericht perspectief – 325
Esther de Wolf en Myriam Le Fevere de Ten Hove

Hoofdstuk 22
Ervaringsgericht perspectief – 339
Bruno Hillewaere en Robert van Hennik

DEEL 7 THERAPIE MET PAREN

Hoofdstuk 23
Biculturele paren – 355
Anna de Voogt

Hoofdstuk 24
Homoparen – 367
Rina van Hensbergen en Anke Savenije

Hoofdstuk 25
Seksualiteit – 381
Marianne Emmelkamp-Keizer en Ellen Aptroot

Hoofdstuk 26
De derde in de relatie – 391
Maureen Luyens en Alfons Vansteenwegen

Hoofdstuk 27
Partnerscheiding – 401
Lieven Migerode

Hoofdstuk 28
Transgenerationale relatietherapie – 413
Marian Ploegmakers-Burg

Hoofdstuk 29
Communicatie en interactie: directieve relatietherapie – 425
Alfons Vansteenwegen

Hoofdstuk 30
Hechting en emoties: emotionally focused therapy – 433
Karin Wagenaar en Hugo Quené

Hoofdstuk 31
Oplossingsgerichte partnerrelatietherapie – 443
Esther de Wolf

Hoofdstuk 32
Narratieve partnerrelatietherapie – 455
Mieke Faes

Hoofdstuk 33
Ervaringsgerichte relatietherapie – 469
Justine van Lawick

Hoofdstuk 34
Parengroepstherapie – 481
Albert Neeleman en Jan Bout

DEEL 8 THERAPIE MET FAMILIES

Hoofdstuk 35
Ouderschap: een systemisch multiversum – 495
Alice van der Pas

Hoofdstuk 36
Families met baby's en peuters – 511
Flora van Grinsven en Keetje Alexander-Martijn

Hoofdstuk 37
Het kind betrekken in de gezinstherapeutische sessie – 523
Peter Rober

Hoofdstuk 38
Families met pubers en adolescenten – 535
Anke Savenije

Hoofdstuk 39
Families met ouderen – 549
Ann Cappaert

Hoofdstuk 40
Opnieuw samengestelde gezinnen – 563
Lieve Cottyn

Hoofdstuk 41
Families met pleegkinderen – 573
Sabine Bracke

Hoofdstuk 42
Groepsgezinstherapie – 583
Gilbert Lemmens, Ivan Eisler, Magda Heireman, Lieven Migerode en Koen Demyttenaere

DEEL 9 REFLECTIES OP SETTINGS

Hoofdstuk 43
Individuele systemische therapie – 595
Ellen Reijmers

Hoofdstuk 44
Settingwisseling – 605
Mieke Van Daele

Hoofdstuk 45
Consultatie in de instelling – 615
Hans Bom

Hoofdstuk 46
Systemische consultatie – 627
Edu van de Velden

DEEL 10 SYSTEMEN ONDER DRUK

Hoofdstuk 47
Migratie. Systeemtherapie bij translocatie – 641
Nel Jessurun en Fariba Rhmaty

Hoofdstuk 48
Geweld – 659
Justine van Lawick

Hoofdstuk 49
Seksueel misbruik – 673
Mieke De Preter

Hoofdstuk 50
Geheimen – 683
Marion van den Ende

Hoofdstuk 51
Rouw en verlies – 695
An Hooghe

Hoofdstuk 52
Ernstige ziekte – 705
Leo Gualthérie van Weezel en Christien de Jong

Hoofdstuk 53
Systemisch werken in een psychiatrische context – 717
Jurgen Cornelis, Flip Jan van Oenen en Clemens Bernardt

Hoofdstuk 54
Psychiatrische problemen bij kinderen – 733
Jeanne van Weel' en Peter Wullems

Hoofdstuk 55
Persoonlijkheidsstoornissen – 747
Jan Baars

Hoofdstuk 56
Crisisinterventie en omgaan met suïcidaliteit – 759
Flip Jan van Oenen, Clemens Bernardt en Jurgen Cornelis

Hoofdstuk 57
Systemisch werken in een forensische context – 775
Sander van Arum

Hoofdstuk 58
Verslaving en systeemtherapie – 787
Tomas Van Reybrouck

Literatuur – 801

Personalia – 897

Register – 907

Voorwoord

De in 2008 verschenen eerste editie van het *Handboek systeemtherapie* is een groot succes geweest en er zijn meerdere herdrukken verschenen.

Toch heeft de redactie besloten tot een tweede editie. De belangrijkste reden was dat we, toen we met enige afstand naar de editie van 2008 konden kijken, vonden dat het handboek als geheel een grotere coherentie kon hebben. Dat is met name van belang omdat het boek veel in opleidingen wordt gebruikt. Maar ook de hoofdstukken actualiseren, en nagaan of alle hoofdstukken de komende jaren de toets der kritiek zouden kunnen doorstaan, leek ons belangrijk. De uitgangspunten zijn hetzelfde gebleven. Het is nog steeds een handboek voor Nederland en voor Vlaanderen, met Vlaamse en met Nederlandse auteurs. Ook de term 'systeem' is gehandhaafd. Maar het gaat toch vooral over families, paren en individuen. Levend in een veelheid van samenlevingsvormen, allemaal ingebed in andere sociale netwerken en grotere culturele vertoegen. Volgens ons is het goed gelukt om deze complexiteit in het handboek weer te geven. De perspectieven zijn gebleven, als van elkaar te onderscheiden benaderingen, zowel qua verandertheorie, als qua praktijk.

Ook de opzet van het handboek is hetzelfde gebleven. Wel zijn er hoofdstukken bij gekomen en hoofdstukken verdwenen.

Het boek begint met een redactionele introductie.

In deel 6, 'Perspectieven', is het hechtingsperspectief niet meer een apart hoofdstuk. Het is opgenomen in het hoofdstuk 'Gezinsontwikkelingsperspectief' (hoofdstuk 19), en komt als thema in diverse hoofdstukken terug.

Deel 7, 'Therapie met paren', is aangevuld met een aantal hoofdstukken over relatietherapie in het kader van een specifiek perspectief. Er was al een hoofdstuk over transgenerationale relatietherapie (hoofdstuk 28), over directieve relatietherapie (hoofdstuk 29) en over *emotionally focused therapy* (hoofdstuk 30). Die zijn aangevuld met een hoofdstuk over oplossingsgerichte relatietherapie (hoofdstuk 31), over narratieve relatietherapie (hoofdstuk 32) en over ervaringsgerichte relatietherapie (hoofdstuk 33). De intentie is dat daarmee duidelijk wordt hoe de perspectieven in de praktijk gehanteerd worden in het kader van de setting 'relatie'. Omdat voor ons structurele therapie sterk verbonden is met het werk met families, is er geen hoofdstuk over structurele relatietherapie.

In deel 10, 'Systemen onder druk', is een aantal hoofdstukken verdwenen. Zo is van de vorige editie hoofdstuk 45 over vluchtelingen, opgenomen in het hoofdstuk over migratie (hoofdstuk 47). Trauma wordt niet meer in een apart hoofdstuk behandeld, maar is een aandachtspunt in een aantal andere hoofdstukken. Datzelfde geldt voor hoofdstuk 58 van de vorige editie, 'Suïcidaliteit bij adolescenten'. Dat maakt nu deel uit van het hoofdstuk 'Crisisinterventie en omgaan met suïcidaliteit' (hoofdstuk 56). Ook het hoofdstuk over sociale marginalisering is niet opgenomen in deze editie.

Het hoofdstuk over verstandelijke handicap, heeft een plaats gekregen in deel 9 'Reflecties op settings' over consultatie (hoofdstuk 45), want het paste daar beter. Deel 9 gaat ook alleen nog over consultatie en niet meer over andere toepassingsgebieden. Dat betekent dat het hoofdstuk over de systeemtheoretische blik op zorgorganisaties moest wijken, evenals het hoofdstuk over

mediation. Verder zijn sommige titels veranderd. Zo heet het hoofdstuk ‘Taxatie als interventie’ nu ‘Systemische diagnostiek’ (hoofdstuk 13).

Dat het boek desondanks wat dikker is geworden, komt omdat een aantal auteurs nu de ruimte kreeg hun hoofdstuk wat substantiëler te maken. Want een veelgehoorde klacht van auteurs in de vorige editie was dat ze zich in hun hoofdstuk wel erg hadden moeten beperken.

Er zijn door bovenstaande veranderingen auteurs bij gekomen en auteurs verdwenen.

Tot ons verdriet overleed Jeanne van Weel op 15 oktober 2012. Zij heeft tot het laatst aan het hoofdstuk ‘Psychiatrische problemen bij kinderen’ meegedaan. Peter Wullems is zo vriendelijk geweest om het hoofdstuk in haar geest af te maken.

Sommige auteurs hadden inmiddels ander werk gekregen, waardoor ze zich niet meer voldoende deskundig achten om een hoofdstuk te actualiseren. Sommige auteurs werkten inmiddels niet meer.

We prijzen ons gelukkig dat we voor alle hoofdstukken waar dit problemen gaf, uiteindelijk auteurs hebben kunnen vinden die bereid waren aan het handboek mee te werken. Meestal zijn dat echt nieuwe hoofdstukken geworden.

Wij hadden ons niet gerealiseerd dat het werken aan een tweede editie voor auteurs toch wel weer een hele opgave is. Hun hoofdstuk in het handboek lag voor iedereen inmiddels toch al weer een aantal jaren achter hen, en het dan weer op te voorgrond te trekken, te actualiseren en in een aantal gevallen toch echt te herzien, is een hele klus. We willen alle auteurs daarvoor heel hartelijk bedanken. We hopen en verwachten dat, als deze editie uitkomt, ze tevreden zullen zijn met het resultaat.

Dank ook voor het bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Relatie- en Gezinstherapie (NVRG), dat ons financieel gesteund heeft. Daardoor is het mogelijk geweest weer een redactiesecretaresse aan te stellen: Yayouk Willems. Zonder haar harde werken, precisie en steun was het handboek niet tot stand gekomen.

Rest mij nog om te memoreren hoe goed wij als redactie ook deze keer weer hebben samengewerkt.

Anke Savenije